

tár, amely egyben információs központ is; e kettő elengedhetetlenül fontos a kihasználtság és látogatottság növeléséhez.

Jövőbe mutató elképzeléseinkkel remélhetőleg, elősegíthetjük a kulturális és közművelődési élet felpozícionálását a város központjában az Európa Kulturális Főváros 2010 program után újból.

Kohlmanné Sinkó Judit

Kötelékben a könyvtárosokért*

Bényei Miklós és a Könyvtári Intézet közös erőfeszítései a könyvtáros pálya jobbításáért

Bevezetesként

Az ünnep ürügyén átgondoltuk azt a több mint tíz éves tevékenységet, amelyet a Könyvtári Intézet – 2000-beli újjászületésétől kezdve napjainkig – Bényei Miklós folyamatos és hathatós támogatásával folytatott, elsősorban a humán erőforrás, azaz a könyvtárosi életpálya korszerűsítése, a könyvtárosok versenyképességének megőrzése érdekében.

Előljáróban hadd emeljünk ki néhány olyan szálát, amely ezt a köteléket erős és teherbíró, megbonthatatlan szövetté tette. A megújult Könyvtári Intézet megalakulása pillanatától kezdve, „hivatalból” állandó meghívást kapott Bényei Miklóstól a Magyar Könyvtárosok Egyesülete által alapított, majd 2000-től az Informatikai és Könyvtári Szövetséggel közösen működtetett oktatási és képzési munkacsoport (Bényei 2011: 43–44.) vezetőjétől a bizottság munkájában való részvételre. Ez a gesztus biztosította az intézet számára a direkt információkhoz való rendszeres hozzájutás, a tapasztalatcsere, a képzés és továbbképzés problémáiról való közös gondolkodás lehetőségét.

2001-ben a Könyvtári Intézet új tankönyvsorozatot indított útjára, *Az iskola-rendszeren kívüli könyvtári szakképzés füzetek*, amely a középfokú, akkor könyvtáros asszisztensnek nevezett képzés céljait szolgálta. Bényei Miklós kérésünkre azonnal elkészítette a helyismereti munkáról szóló kötetet. Később, a könyvtáros továbbképzés fejlesztésével és kiteljesítésével kapcsolatos folyamatban elindítottuk a *Továbbképzés felsőfokon* című sorozatunkat, amely az akkreditált tanfolyamok képzési programjait, sőt – hiánypótló jelleggel – a felsőoktatásban folyó könyvtáros képzést volt hivatott támogatni. E sorozatnak két jelentős kötetét készítette el számunkra Bényei Miklós: *Genius loci – a helyismereti tevékenységről* című helyismereti és a *Legyen minden helységben olvasóintézet* című könyv- és könyvtár-történeti tanulmánykötet.

* Ezzel a tanulmánnyal köszöntjük a 70 éves Bényei Miklóst.

Bényei Miklós a Könyvtári Intézethez kötődő szakmai orgánumban folyamatosan jelen volt és van. A *Könyvtári Figyelőben* tudományos érdeklődését, kutatómunkáját tükröző számos igen jelentős, átfogó tanulmánya jelent meg. A *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* hasábjain az adott időszakunkban – ha csak egy gyors statisztikát készítünk is – 3 művelődéstörténeti, 4 könyvtártörténeti, 11 helyismereti cikket és 13 könyvismertetést publikált. A kölcsönösség jegyében 6 méltatás róla, illetve munkáiról is megjelent a lapban.

A Könyvtári Akkreditációs Szakbizottság képviselőjében a tanfolyamaink megvalósulását ellenőrző szakértőként értékes észrevételekkel támogatta továbbképzési tevékenységünket.

Több éves készülődés után sikerült megvalósítani a szakma egyik, a képzésre vonatkozó régi kívánságát: az MKE Helyismereti Könyvtárosok Szervezetének védnökségével, Bényei Miklós személyes irányításával 2010 augusztusában megszületett a 60 órás akkreditált továbbképzési program *A helytörténetírás módszerei, segédeszközei, a publikálás formái és lehetőségei; helyismereti–helytörténeti információk közzététele könyvtári honlapokon* címmel.

„A könyvtáros pálya vonzóbbá tétele” stratégiai bizottság tevékenysége

Az előzőekben felvázolt sokrétű kapcsolatrendszerben a legjelentősebb elméleti közös munkának mégis *A magyar könyvtárügy stratégiai terve 2003–2007* megalkotása kapcsán létrejött stratégiai munkabizottságban végzett együttes tevékenységünk bizonyult. *A könyvtáros pálya vonzóbbá tétele* elnevezésű munkabizottság tagjai voltak: Bakonyi Géza, Barátné Hajdu Ágnes, Bartos Éva, Bényei Miklós, Hangodi Ágnes, Horváth Sándor Domonkos, Nuridsány Judit, Redl Károly, Tamási (ma: Kovács) Csilla. A bizottság megalakulásakor, 2003 tavaszán fogalmaztuk meg azokat a legfontosabbnak ítélt feladatokat, amelyeknek megvizsgálását és megoldását akkor kulcskérdésnek tartottuk a könyvtáros szakma jövője és a stratégiai célok elérése szempontjából. Már akkor érzékelhető volt, hogy – a célok természetéből adódóan – több irányból elinduló, számos apró, mozaikszerűen összeillő feladat megvalósítására lesz szükség. E sokrétűség miatt viszonylag nagy létszámú munkabizottságot hoztunk létre, ami a témakörök minél teljesebb lefedettsége miatt volt szükséges. A stratégiai bizottság munkája révén koordinálandó területek feladatai részben összekapcsolódtak a Könyvtári Intézet feladatkörével. Ezért mindenképpen célszerű volt a munka összehangolása; fölösleges energiapazarlás lett volna bizonyos feladatokat mindkét helyen elvégezni.

A szakmánkban zajló események, változások olykor természetesen érintették a stratégiai munkabizottságban elvégzendő feladatok előre elhatározott sorrendjét, mivel bizottsági tagjaink személyükben is részesei voltak ezeknek az eseményeknek. Némely feladatok előbbre kerültek, mások hátrébb tolódtak. Irányt szabott a munkabizottság tevékenységének többek között a felsőoktatás átszervezése, a szakképzés felülvizsgálata vagy az egységes közszolgálati reform megvalósítása iránti állami szándék és társadalmi igény is. Az utólag is megfelelően körültekintőnek minősíthető többéves tevékenység minden állomását és eredményét itt és most nem szükséges felidézni, annak teljes dokumentációja ma is olvasható a Könyvtári Inté-

zet honlapján¹. A vállalkozás nagysága és lendülete, a szakmai inspiráció megnyilvánulása, valamint az ünnepelt, Bényei Miklós iránti tisztelet és megbecsülés miatt azonban egy rövid áttekintést feltétlenül adnunk kell e nagy ívű tevékenységről.

Az 1997. évi CXL. törvényben megfogalmazott új vonások, a könyvtári intézményrendszerben tapasztalható változások, a kommunikációs és információs technológia fejlődése, a közszolgálati reform és a mindennapi életünkben zajló demokratikus fejlődési folyamatok új kihívásokat jelentettek a több évszázados múltú könyvtáros szakma számára, hogy helyét, szerepét – a megváltozott körülmények között – adekvát módon határozza meg. A stratégiai munkabizottság a rendelkezésére álló előzetes felmérések, vizsgálatok, adatok és elemzések, tanulmányok, publikációk alapján négy kérdéscsoportnak a vizsgálatát tűzte ki céljaul:

- ① *A könyvtáros műveltség tartalma, személyisége, magatartása*
- ② *Felkészülés a könyvtáros pályára*
- ③ *Működés a könyvtáros pályán*
- ④ *Önértékelés és külső megítélés*

Ezek a témakörök szoros kölcsönhatásban vannak egymással, lényegében ugyanannak a kérdésnek más és más oldalát mutatják. A könyvtáros tudásanyaga a pályára való felkészülési időszak végeredménye, mintegy célja, ugyanakkor a pályán való eredményes működés előfeltétele, eszköze. A pályán való működés hatékonysága, eredményessége, sikeressége meghatározza a könyvtárosok belső önértékelését, és természetesen befolyással bír a külső, a társadalmi megítélés alakulására is. E megítélés is befolyásolja a könyvtáros pálya presztízsét, népszerűségét, keresettségét, azaz meghatározza: kik, milyen körből, milyen elhivatottsággal választják majd ezt a hivatást, milyen alapossággal készülnek fel a pályára (Bartos 2006).

① *A könyvtáros tudásanyagának, műveltség tartalmának meghatározása* során – figyelembe véve egyfelől a történeti és nemzeti hagyományokat, másfelől a XXI. század küszöbén ismert műveltségelméleteket – először is meg kellett határozni a korszerű ismeretanyag összetételét, az általános műveltség, az információs tudás, a szakmai ismeretek, az idegennyelv-tudás arányait és tartalmát; továbbá a könyvtarossághoz szükséges készségek és képességek, kompetenciák követelményeit és kialakításuk, fejlesztésük eszközeit, módjait. A feladat megvalósításához a bizottság felhasználta a rendelkezésre álló aktuális téziseket és vitaanyagokat, mint a *Könyvtárosok kézikönyve* megfelelő köteteit, a szakmai folyóiratokban publikált szakirodalmi szemléket, a korábbi szociológiai és pszichológiai szempontú, a KMK-ban – a későbbi Könyvtári Intézetben – készült vagy a közvélemény-kutatók által végzett felmérések eredményeit.

A felsőoktatási képzés oldaláról mint elvárások fogalmazódtak meg a könyvtáros pályához szükséges korszerű készségek és kompetenciák, olyan tapasztalt és elismert oktatók vállalták ennek felelősségét, mint Bényei Miklós, Pálvölgyi Mihály (Bényei 2005) (Pálvölgyi 2005).

Folyamatban volt, illetve befejezéséhez közeledett a középfokú szakképesítést nyújtó OKJ-s könyvtáros asszisztens képzés szakmai átvilágítása, felülvizsgálata – az Nemzeti Szakképzési Intézet fennhatósága alatt, a Könyvtári Intézet munkatársainak jelentős közreműködésével –, példát szolgáltatva egy foglalkozás, munkakör feladat- és tulajdonságkompetenciáinak egzakt, korszerű megfogalmazására, a feladatkörök mellé rendelt tudásanyag meghatározására.

A felkészültség mérésének lehetősége és összehasonlíthatósága, európai szintű kvalifikációja érdekében a Könyvtári Intézet honosította a *CERTIDoc* minősítési rendszert; és 2006-ban az MKE szervezeteivel karöltve megkezdte a magyarországi (szakirányú és egyéb diplomás, valamint nem diplomás) könyvtárosok felkészítését az önértékelésen alapuló szisztéma alkalmazására (Grebó-Hangodi 2008).

A könyvtárosok *idegennyelv-tudásának* javítása érdekében – az európai uniós követelményekkel és az általános társadalmi igényekkel összhangban – a Könyvtári Intézet a szakmának nyújtandó szolgáltatásként továbbképzési rendszert dolgozott ki, mivel az akkori tapasztalatok szerint a felsőoktatásban megszerzett diplomával nem járt együtt jó színvonalú, megbízható nyelvtudás, de semmiképp nem a speciális szaknyelvi tudás. A nyelvtudás meglévő szintjének, valamint az idegen nyelv könyvtárban való alkalmazási területeinek a feltérképezése mellett megkezdődött a szaknyelvi tematika összeállítása, ezzel párhuzamosan a Budapesten működő külföldi kulturális intézetekkel való közös, akkreditált nyelvi továbbképzés rendszerének kialakítása: elsőként a *Goethe Intézettel*, a későbbiek során pedig a *British Council*, az *Olasz Kultúrintézet*, a *Budapesti Francia Intézet*, valamint az *ELTE BTK Ruszisztikai Központ* partnerségével.

A stratégiai időszak legnagyobb, a szakma egészét átfogó vállalkozása a *magyar könyvtárosok etikai kódexének* kidolgozása volt. Úgy véltük: megérett az idő, hogy egy szakmai konszenzuson alapuló etikai kódexben, „jog alatti szinten” rögzítsük a közszolgálati járó felelősséget, az érték közvetítői szerepkör vállalásával járó magatartás követelményeit, a könyvtárban történő információkezeléssel összefüggő valamennyi egyezményes jog (személyiségi jogok, szerzői jog) betartásának és betartatásának kötelezettségeit. A kódex 2006-ban elfogadásra került.

- 2 A *könyvtáros pályára való felkészülés* témakörében több fázist kívántunk megvizsgálni, először is azt, hogy milyen módon történik a pályára kerülés: tudatos pályaválasztás, véletlenszerű „kiválasztódás”, vagy a pályára történő tanári orientáció dimenzióiban. Ebben a témakörben a Könyvtári Intézetben lefolytattunk egy pályamotivációs vizsgálatot két főiskola és két egyetem elsőéves és végzős hallgatói körében. Elemeztük az évente kiadott *Felsőoktatási tájékoztatóban* a könyvtáros, illetve informatikus könyvtáros szak ismertetéséről megjelenő szövegeket, továbbá a könyvtáros szakra vonatkozó pályaválasztási statisztikákat. Legnagyobb súllyal a felsőoktatás akkori rendszerében a könyvtári tanszékek (12, illetve időközben 13 tanszék) tevékenységét, személyi feltételeit, infrastruktúráját, képzési formáit, az egyes képzőhelyeken megszerezhető diplomák „értékét” kellett vizsgálnunk. A megtervezett munkának váratlan esemény szabott új irányt: a bolognai rendszer azonnali bevezetésének fényében kellett megfogalmazni a magyar könyvtáros képzés jövőjére vonatkozó, merőben új szakmai elképzeléseket. A 2004/2005-ös tanévben kezdődött meg az új *informatikus könyvtáros* képzés. Még szinte alig voltak vele kapcsolatos tapasztalatok, miközben szinte egyidejűleg megkezdődtek egy új struktúrájú, többciklusú képzésre való átállás előkészületei. A szakma számára mindenesetre nagy elismerést jelentett, hogy az új struktúrában is direkt bemenetű önálló szakként remélhettük az informatikus könyvtáros képzést, a társadalomtudományi területhez tartozóan. A tanszékek példásan együttműködve, közösen dolgozták ki az alapképzés (BA) fokozat egyetemes tervét.

A bolognai egyezmény értelmében kialakítandó új felsőoktatási struktúra eredményeként automatikusan megvalósult a tanszékek „megmérettetése”, hiszen újra kellett akkreditáltatniuk szakindítási kérelmeiket. Akkor még csak további átgondolásra várt néhány alapvetően fontos kérdés: hogyan érinti majd szakmánkat a kétszagos képzés megszűnése; miként alakul majd a munkakörre felkészítő specializáció lehetősége; elegendő lesz-e a hároméves képzés, illetve mire lesz elegendő ez a felkészülési idő.

Nagy gondot fordított a stratégiai munkabizottság a könyvtári szakember képzés „diploma alatti” szintjeinek (könyvtári asszisztens, segédkönyvtáros) elemzésére².

Az életen át tartó tanulás könyvtárosokra is vonatkozó követelményének jegyében ki kellett dolgoznunk a munka melletti továbbképzés kötelező és önkéntes, hatékony és rugalmas formáit. Az 1/2000-es NKÖM rendelet nyomán megindult továbbképzés első ciklusának záróévében, 2006-ban elemeztük az első hét év folyamán összegyűlt könyvtárosi tapasztalatokat, megvizsgálva a teljesítés új vagy más eszközeinek és formáinak a lehetőségét is (Hangodi–Törökné 2007). Ezeket a javaslatokat az MKE–IKSZ oktatási-képzési munkabizottság vezetője, Bényei Miklós befogadta, és a megfelelő fórumokhoz eljuttatta.

A könyvtáros képzés egész (alap- és továbbképzés, iskolarendszerű és iskolarendszeren kívüli) rendszerére vonatkozóan, az elméleti képzés eredményes kiegészítésére elemeznünk kellett a gyakorló könyvtárak, a könyvtári gyakorlatvezetők (mentorok, tutorok) működésének rendjét is. Az elméleti képzést kiegészítő gyakorlati képzés (gyakorló könyvtárak, gyakorlatvezető könyvtárosok) helyzetének felmérésére szolgáló kérdőív a Könyvtári Intézetben készült el. A tanszékektől kis számban visszakapott válaszok alapján az összesítésre még 2005-ben sor került, a javaslatok megfogalmazása a tanszékek együttműködési fóruma keretében, az MKE–IKSZ oktatási-képzési munkabizottsága, annak vezetője, Bényei Miklós támogatásával megtörtént.

Szükségesnek tartottuk megvizsgálni a tanulmányaikat befejező fiatal diplomások elhelyezkedésének ésszerű irányítási lehetőségeit, hogy az egyenletesebb „terítéssel” biztosított legyen a szakember-szükséglet országos kielégítése. Célvizsgálatot folytattunk le a stratégiai munkabizottság támogatásával, amely a munkatársak kiválasztásának gyakorlatát tárta fel a magyarországi könyvtárakban. Elemeztük a KATALIST-en közzétett álláshirdetéseket, valamint az MKE állasközvetítő szerepét, különös tekintettel a pályakezdő fiatalok lehetőségeire.

- ③ *A könyvtáros pályán való működés* elemzése és vizsgálata is sokrétű feladatot jelentett. Ezt a fejezetet nehéz elválasztani az elsőtől, ahol azt tárgyaltuk, mire alkalmas, mire kap kiképzést, felkészítést a könyvtáros. Most ennek az éremnek a másik oldalát kellett néznünk: hogyan hasznosítja mindezt a gyakorlatban, mit kívánnak tőle, azaz adekvát-e a felkészítés a gyakorlatban szükséges tudással. A munkahelyi követelmények között fontos volt tisztázni, milyen szakmai elvárásokat fogalmaznak meg a könyvtárossal szemben (beosztás, munkakör, a minősítési rendszer működése, a vezetővé válás lehetőségei), ehhez képest milyen munkafeltételeket kínálnak a különböző intézményekben (infrastruktúra, egészséges munkavégzés, egzisztenciális és szociális biztonság, kulturális és szociális kedvezmények, jogorvoslati lehetőségek stb.).

- ④ *A belső és külső megítélés, azaz a reális önértékelés és a szakma presztízse mint a társadalmi megítélés megnyilvánulása az eddigiekhez képest nehezebben megragadható, de nagyon fontos tényezők a szakmai identitás és önbecsülés, végső soron a könyvtáros pálya vonzóbbá tétele szempontjából. Ennek érdekében fel kellett tárni mindazokat a megosztó (pl. a képzési helyek, képzési formák, majd a munkahelyek és munkakörök létező hierarchiája, vagy a közalkalmazotti és a vállalkozói szféra munkavállalási eltérései), valamint az egységesítő (szakmai közélet, szakmai fórumok, szakmai szervezetek, országos és helyi szakajtó, elektronikus levelezőlisták stb.) tendenciákat, amelyek elősegítik a szakmán belüli kommunikációt, ezáltal a reálisabb önértékelést. A továbbiakra nézve is alapvetően fontosnak látszott a közvélemény-kutatási eredmények folyamatos elemzése, a társadalomban élő könyvtáros-kép változásainak követése. Meggyőződésünk volt, hogy a soktényezős (fenntartó, tényleges és potenciális használói kör, helyi társadalom, laikus és szakmai körök stb.) és differenciált társadalmi megítélés szempontrendszerének feltárásával, továbbá a könyvtári PR-tevékenység egyidejű erősítésével, kiterjesztésével, új csatornák és eszközök bevetésével meg fogjuk találni a társadalmi vélemények hatékony befolyásolásának eszközeit is.*

A segédkönyvtáros képzés állomásai

Bényei Miklós az oktatási és képzési munkacsoport vezetőjeként folyamatosan figyelemmel kísérte a Könyvtári Intézet oktatási tevékenységének mindkét – tanfolyami és szakképzési – irányát. A szakképzés vonalán a munkacsoport először 2002 májusában foglalkozott azzal a javaslattal, amely az *Országos Képzési Jegyzékben* szereplő iskolarendszeren kívüli könyvtári szakképzés megújítását célozta meg. Az intézet Oktatási osztálya által kidolgozott új képzési forma, az akkor még felsőfokú szakképzésként megtervezett segédkönyvtáros képzés a már létező középfokú könyvtáros asszisztens végzettséggel rendelkezők szakmai, továbbképzési, valamint egzisztenciális továbblépését jelentette volna. A munkacsoport elé került tervezet több mint egyéves műhelymunka eredménye volt, amelyben a Könyvtári Intézet munkatársain kívül részt vettek az asszisztens képzést folytató képzőhelyek képviselői; a programkészítés különböző fázisaiban a tervezetet véleményezték a megyei könyvtárak igazgatói, a felsőoktatási könyvtáros tanszékek vezetői, a vélemények összegzését pedig független szakértő végezte. A munkacsoport szakmailag indokoltnak tartotta és támogatta az intézetnek a szakképzés kétlépcsőssé tételére vonatkozó indítványát, elfogadta a tervezett képzés szakmai és vizsgakövetelményeit, és felhívta a figyelmet a leendő képzési helyek körültekintő, felelős kiválasztására. Véleménye összegzésével kérte az ágazati minisztérium Könyvtári Osztályát, hogy kezdeményezze a szakképzés jóváhagyását és az Országos Képzési Jegyzékbe történő felvételét. Az alapos előkészítő munka és a szakmai támogató vélemények ellenére a képzés bevezetésére 2002-ben nem került sor.

A Könyvtári Intézet oktatással, képzéssel, oktatásszervezéssel foglalkozó munkatársai nem adták, nem adhatták fel a segédkönyvtáros képzés bevezetésére vonatkozó elképzeléseiket – már csak azért sem, mert e végzettség megszerzési lehetőségének szükségessége már az intézet jogelődjének, a Könyvtártudományi és Mód-

szertani Központnak a céljai között is szerepelt. Magát a segédkönyvtáros elnevezést először egy, a hetvenes évek elején megjelent, külföldi példákra és munkaerő-mérleg-vizsgálatokra hivatkozó, a KMK munkatársa által készített tanulmány (Szabó 1973) használta, részletesen körülírva azokat a tudástartalmakat, amelyekkel e kategóriában a könyvtárosnak rendelkeznie kell.

A segédkönyvtáros képzés elindításának ügyét 2005-ben vehette elő újra a Könyvtári Intézet: az akkori *Nemzeti Szakképzési Intézet* meghívására részt vállalt abban az európai uniós *Humánerőforrás-fejlesztési Operatív Program* (HEFOP) keretében megvalósuló, több évig tartó pályázati folyamatban, amely uniós források felhasználásával az Országos Képzési Jegyzéken (OKJ) szereplő szakmaszerkezet átalakítását, fejlesztését célozta meg. A fejlesztés célja olyan, az Európai Unió egész területén elfogadható moduláris képzési rendszer kialakítása volt, amelyben elősegíthető a szakképesítések közötti átjárhatóság, megvalósítható a képzés és a továbbképzés harmonikusabb egymásra épülése, gyorsabban és gazdaságosabban korszerűsíthető a szakképesítések tartalma.

A HEFOP-programban való közreműködésre irányuló felkérés idején a Könyvtári Intézet már aktív résztvevője volt az életem át tartó tanulás könyvtárosokat is mozgósító folyamatának; mint azt már korábban említettük: a Magyar Könyvtárosok Egyesületével közösen munkálkodott a könyvtáros és információs szakemberek európai uniós szakmai minősítési útmutatója, a *CERTIDoc* magyarországi bevezetésén³, ezért tevékenységébe szervesen illeszkedő feladatként vállalhatta a könyvtári szakmaterület kidolgozását. Az elért eredmény alapján komoly sikerként könyvelhettük el, hogy az új rendszer lehetőségeit kihasználva, a könyvtáros asszisztens képzés tartalmának erőteljes átalakításával, a korábbi középfokú helyett ún. *emelt szintű formában, segédkönyvtáros* elnevezéssel fogadtattuk el az új OKJ-s szakmát. Az új szakképzés bevezetése hiányt pótolta a könyvtári munkakörök sorában is: lehetővé vált a közalkalmazotti törvény végrehajtásáról szóló 150/1992. kormányrendeletben nevével már korábban meghatározott, a rendelet 1. számú mellékletében a *Könyvtári szakmai munkakörök* között megjelölt, E kategóriához tartozó segédkönyvtáros végzettség megszerzése.

A HEFOP-pályázatban való részvétel a teljes könyvtári munkafolyamat *validálásával* kezdődött: ennek során fontosság, gyakoriság és nehézségi fok szerint, valamint a létező és a tervezett végzettségekhez kapcsolva kellett meghatározni a könyvtári területen végzett munka fázisait. A következő lépés a könyvtáros asszisztens és a segédkönyvtáros mint foglalkozás *kompetenciaprofiljának* kialakítása volt, itt az előzőleg meghatározott munkafolyamat egyes részeihez kellett rendelni a feladat elvégzéséhez szükséges szakmai ismereteket és készségeket, a módszer-, a társas és a személyi kompetenciákat. A két munkakör tartalmi leírásában a következőképpen definiáltuk a különbségeket. Az asszisztens olyan középfokú szakképesítéssel rendelkező könyvtári szakember, aki okleveles könyvtáros irányítása mellett látja el a könyvtári tevékenység legkülönbözőbb munkaterületein a dokumentummal és szolgáltatásával kapcsolatos, meghatározott szabályok szerinti könyvtárkezelési, könyvtártechnikai rutinfeladatokat, valamint a könyvtár működéséhez szükséges ügyviteli és iratkezelési adminisztratív feladatokat. A segédkönyvtáros pedig olyan emeltszintű szakképesítéssel rendelkező könyvtári szakember, akinek képzése a középfokú szakképzettségre épül, szakmai elméleti és gyakorlati ismeretei valamennyi könyvtártípusban alkalmassá teszik okleveles

könyvtáros ellenőrzése és jóváhagyása mellett a nagykönyvtárak kvalifikált részfeladatainak elvégzésére, kivételes esetben a kisebb települési és szakkönyvtárak, illetve települési szolgáltatóhelyek önálló működtetésére is.

2008. július végén jelent meg az oktatási és kulturális miniszter ágazatába tartozó szakképesítések szakmai és vizsgakövetelményeiről szóló 20/2008. (VII. 29.) OKM rendelet⁴, amely 45. sorszámon vette nyilvántartásba a segédkönyvtáros képzést; és e képzés részsakképesítéseként megújított tartalommal határozta meg a könyvtári asszisztens képzést is. Így végre megnyugtatóan tisztázódott az utóbbi elnevezés szemantikájának és helyesírásának korábbi „zürzavara” is: könyvtáros asszisztens vagy könyvtárosasszisztens helyett a ’könyvtári asszisztens’ kifejezés lépett életbe – nem utolsó sorban a MKE–IKSZ oktatási és képzési munkacsoportjának javaslatára.

A képzést a rendelet hét modulba szervezi:

- Közgyűteményi feladatmegosztás (asszisztens és segédkönyvtáros modul)
- A könyvtárak működése (segédkönyvtáros modul)
- Könyvtári gyűjteményszervezés (segédkönyvtáros modul)
- Könyvtári állománygondozás (asszisztens modul)
- Könyvtári feldolgozó munka (segédkönyvtáros modul)
- Könyvtári olvasószolgálat (asszisztens modul)
- Könyvtári tájékoztatás (segédkönyvtáros modul)

Egy-egy modul szerkezete a feladatprofil és a tulajdonságprofil kettőséből épül fel, utóbbiakon belül szakmai kompetenciák és készségek, személyes, társas és módszerkompetenciák felsorolásából áll. A részsakképesítés három modul teljesítése után szerkezethető meg; az elmélet és a gyakorlat aránya a teljes képzésben 40/60 százalék.

A segédkönyvtáros képzés az iskolarendszeren kívüli képzési formák közé tartozik, így a jogszabályban rögzített szakmai és vizsgakövetelmények mellett nincs rendeletileg előírt, kötelező érvényű képzési programja. Mivel már a korábbi képzési forma oktatása is zajlott vidéki helyszíneken is, az új képzés esetében is fontossá vált az egységesség: ezért a Könyvtári Intézet az ágazati minisztérium Könyvtári osztályának támogatása mellett vállalkozott arra, hogy saját, 450 órára (350 kontaktóra, kétszer 50 óra köz-, illetve szakkönyvtárban elvégzett szakmai gyakorlat) kidolgozott *képzési programját* felajánlja „közös használatra”. A képzés megkezdése előtt, 2008 szeptemberében a potenciális képzőhelyek részvételével megtartott értekezleten a program konszenzussal elfogadásra került. Ugyanekkor született egyetértés a modulok befejezését követő, rendeletileg előírt, ún. modulzáró vizsgák egységes tartalmáról és formájáról, valamint a kétszer ötven órás szakmai gyakorlatnak a modulok tudásanyagához csatlakozó tartalmáról és lebonyolításának módjáról, valamint a gyakorlat alóli felmentés kritériumairól.

A segédkönyvtáros képzés első, egyéves időtartamú tanfolyamát a Könyvtári Intézet indította 2008 szeptemberében, majd keresztfél éves tanfolyam-indulással követte a Könyvtári Intézetet a budapesti BMGE OMIKK és a miskolci megyei könyvtár, 2009 szeptemberében pedig a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár mellett további három megyei könyvtár (Szeged, Győr, Eger). Azóta – egyszeri vagy többszöri alkalommal – szervezett már képzést a fentiek mellett a nyíregyházi, a szekszárdi, a szolnoki és a pécsi megyei könyvtár is. Az újonnan kialakított képzés első

tapasztalatairól a Könyvtári Intézet – mivel onnan már korábban is kapott támogatást és szakmai tanácsokat – többször tájékoztatta az oktatási képzési munkacsoportot is. 2010 novemberében a képzőhelyeken összegyűjtött tapasztalatok alapján sor került a képzési program frissítésére, módosítására: új témák bevezetésére és – az összórászám megtartása mellett – egyes tantárgyak óraszámának átalakítására.

A szakmai zsargonban csak „szvk”-ként (a „szakmai és vizsgakövetelmények” kifejezés rövidítése) emlegetett rendelet tartalmazza a képzés *vizsgakövetelményeit* is: valamennyi modul esetében meghatározza a vizsga tartalmát (vizsgafeladat), vizsgatevékenységeit (szóbeli, írásbeli, gyakorlati), időtartamát és a súlyozott, százalékokban rögzített értékelési módot. Az öt szóbeli, három írásbeli és négy gyakorlati, azaz összesen 12 vizsgatevékenység rendeletben meghatározott módjának minél zökkenőmentesebb lebonyolítása érdekében a Könyvtári Intézet a minisztérium Könyvtári osztályának támogatása mellett 2008 novemberében megpályázta a segédkönyvtáros könyvtári asszisztens rész-szakképesítéssel elnevezésű szakma (és emellett további két könyves szakma: a könyvesbolti eladó antikváriumi kereskedő ráépüléssel, és a restaurátor technikus szakképesítés-ráépülés könyv- és papírestaurátor szakiránya) vizsgáztatási jogát. Az első képzések befejezése óta eltelt mintegy három év alatt az intézetben és a különböző képzési helyszíneken összesen mintegy 530 vizsgázó teljesítette sikeresen az előírt követelményeket.

2011 júniusában a kormány *szakképzés-fejlesztési koncepciót*⁵ fogadott el, amelyben hangsúlyozottan jelent meg az Országos Képzési Jegyzék formai, tartalmi megújításának, átdolgozásának szükségessége, emellett a moduláris OKJ 2007. évi bevezetése óta eltelt időszakban összegyűlt tapasztalatok, és a gazdasági környezet változása is alapot szolgáltatott a 2011 őszén elkezdett tartalmi felülvizsgálat elvégzésére. A felülvizsgálat koordinátori szerepét – a hasonló tapasztalatokkal már rendelkező *Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézettel* (2012. január elsejétől: *Nemzeti Munkaügyi Hivatal Szakképzési és Felnőttképzési Igazgatóság*) együttműködve – a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara látta el. Az OKJ átdolgozásának konkrét céljai között az alap- és részszzakképesítések számának, illetve az egyes szakmákhoz tartozó modulok számának csökkentése, a szakképesítések kompetenciaprofiljainak, a modulok szerinti számonkérésnek és az iskolarendszeren kívüli képzések óraszámainak felülvizsgálata jelent meg.⁶

A fejlesztésben való részvételre a könyvtáros szakmaterület tekintetében ismét a Könyvtári Intézet kapott felkérést. A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara kérésére első lépésként 2011 novemberében megszereztük és az ágazati minisztérium Szakképzési és Felnőttképzési osztályának közvetítésével az OKJ-s jogszabályok módosítását felügyelő *Nemzetgazdasági Minisztérium Szakképzési és Felnőttképzési Főosztályára* juttattuk el a könyvtáros szakmai szervezeteknek a segédkönyvtáros szakképzés megtartását támogató nyilatkozatát. A Magyar Könyvtárosok Egyesülete és az Informatikai és Könyvtári Szövetség egyaránt amellet tett hitet, hogy a könyvtári szolgáltatás rendszerszerű működtetése megkívánja a felsőfokú végzettséggel rendelkező könyvtárosok mellett – a munkaerő-piaci és szakmai megfontolások alapján – a színvonalasan dolgozó nem diplomás könyvtári szakemberek jelenlétét a könyvtárakban, és a szakma ennek a feltételnek az OKJ-s szakképzés keretei között tud optimálisan megfelelni. A szakmai szervezetek támogatása és az OKJ-átalakítás ideje alatt tartott értekezleteken az intézet által minden alkalommal hangoztatott szakmai indoklás ellenére – miután a képzések szá-

mának radikális csökkentése erősebb érvek bizonyult – a szakképzés megőrzése a segédkönyvtáros szakma esetében sikerült, a könyvtári asszisztens részzakképesítés esetében azonban, sajnos, nem.

2012 februárjában és márciusában a fejlesztés második lépéseként a Könyvtári Intézetben sort kerítettünk a segédkönyvtáros képzés moduljainak módosítására. Megtartottuk a képzés bemeneti feltételeként a sikeres érettségi vizsgát, az átalakítás általános feltételeinek megfelelően a gyakorlati képzési idő növelése mellett javaslatot tettünk a képzés eddigi óraszámának megtartására; és hétről háromra csökkentettük a képzés moduljainak számát – természetesen anélkül, hogy a modulokba foglalt tudástartalom a korábbiakhoz képest sérülést szenvedett volna:

- A könyvtári rendszer működése
- Könyvtári gyűjteményszervezés és állományfeltárás
- Könyvtári olvasószolgálat és tájékoztatás

A modulokon belül rögzítettük a szakmai ismeretek és készségek, valamint a szintén előírás szerint csökkentett számú módszer-, személyes és társas kompetenciák rendszerét.

Az OKJ-módosítás előírásai szerint megterveztük az új szakmai és vizsgakövetelmények átalakítását, ez az eddigi 12 vizsgatevékenység komplex (szóbeli, írásbeli, gyakorlati) vizsgává formálását jelentette. Központi írásbeli vizsgatevékenységként a könyvtári rendszer működése, a könyvtári gyűjteményszervezés és állományfeltárás szakmai ismereteire vonatkozó írásbeli feladatlap kitöltését, gyakorlati vizsgaként egy adott könyvtártípus gyűjtőköri és könyvtárhasználati szabályzatának összeállítását, szóbeli vizsgaként pedig az elsajátított szakmai ismeretek alapján összeállított, kétkomponensű központi tételsorból húzott kérdésekre adott feleletet határoztuk meg. Mindezekkel reményeink szerint elérhetővé válik a vizsga időtartamának csökkentése és áttekinthetőbbé a szerkezete a modulok vizsgákéhoz képest, valamint – merthogy ennek minden hátrányát nemcsak képzőként, de vizsgaszervezőként is viseltük eddig – egyszerűsödik a vizsgákkal kapcsolatos dokumentáció vezetése.

2012. július elején megjelent az Országos Képzési Jegyzékről és az Országos Képzési Jegyzék módosításának eljárásrendjéről szóló 150/2012. (VII. 6.) kormányrendelet, amely az új rendszer általános bevezetését ugyan 2012. szeptember elsejétől írja elő, az iskolarendszeren kívüli képzési formák esetében azonban kivételt tesz: egyrészt lehetőséget biztosít arra, hogy a 2012. szeptemberében indult képzéseket még a régi szakmai és vizsgakövetelmények szerint lehessen lebonyolítani, másrészt 2013. január elsejére tolja ki az új forma bevezetését. A rendelet szerint a 383-as sorszámon rögzített segédkönyvtáros képzés továbbra is a kultúráért felelős miniszter hatáskörébe és a *Művészet, közművelődés, kommunikáció* elnevezésű 4-es szakmacsoportba tartozik; tanulmányi rendje az iskolarendszeren kívüli képzési formának megfelelően tanfolyami képzés. A rendeletben az óraszámok a felnőttképzési szakmai szervezetek kérésének megfelelően végül -tól-ig formában kerültek rögzítésre, a segédkönyvtáros képzés esetén megszabott óraszámok kereteibe (360–540 óra) az általunk eddig is használt és a továbbiakra is tervezett 450 óra elfogadható középértékkel fér bele. A korábbi OKJ-hoz képest teljesen megváltozott a szakképzések szintjeinek besorolása, többek között külön szint jelzi az iskolarendszerű és az

iskolarendszeren kívüli képzéseket – sajnos azonban erre a módosításra a szinteket meghatározó régi számok felhasználásával, de mögöttes tartalmuk radikális megváltoztatásával került sor, ez a későbbiekben még okozhat majd félreértéseket. Mindez a segédkönyvtáros képzést is igen erőteljesen érinti, mert a szakképesítés az eddigi 54-es szint (amely az érettségi mint bemenet mellett az ún. emelt szintű képzési formát is jelentette) helyett a továbbiakban 52-es szintű lesz, azaz a szint új fogalomgyarazata szerint érettségi végzettséghez kötött és iskolarendszeren kívüli szakképzésben megszerezhető *felső középfokú szakképesítésként* került meghatározásra. Az ehhez a képzési szinthez kapcsolt négyes nemzetközi ISCED-szint meghatározása viszont pontosan megadja a segédkönyvtáros képzés felvállalt célját: közvetlenül a munkaerőpiacra történő belépést biztosítani hivatott képzési forma.

Befejezésként

A közösen végzett céltudatos és célirányos tevékenységeknek csak a Könyvtári Intézet nézőpontjából kiemelt eredményeit igyekeztünk ünnepi csokorba kötni. Az is köztudott, hogy ezzel egyidejűleg Bényei Miklós jelentős könyvtárvezetői, egyetemi oktatói és tudományos kutatói tevékenységet is folytatott és folytat; munkásságával akadémiai doktori minősítést szerzett. Gazdag tudását és tapasztalatait mindig a háttérből, szinte észrevétlenül terjesztette ki a könyvtárügyben tevékenykedő intézmények, szervezetek, maga a könyvtáros szakma és az egész társadalom javára. Nyilvánvaló tehát, hogy ez a folyamat ezután sem állhat meg: az új feladatok, az új kihívások folyamatosan előttünk állnak, és további támogatást, közös erőfeszítéseket követelnek.

JEGYZETEK

- 1 A teljes dokumentációt ld. <http://ki.oszk.hu/content/konyvtarosi-eletpalya-vonzobbe-tetele> [A letöltés ideje: 2012. augusztus 31.]
- 2 A témával részletesen a tanulmány harmadik fejezete foglalkozik.
- 3 A CERTIDoc a következő minősítési szinteket határozza meg: asszisztens, technikus, menedzser, szakértő. A leírás és a feladatmeghatározás szerint az asszisztens szintnek a magyar képzési rendszerben a könyvtári asszisztens, a technikusnak pedig a segédkönyvtáros felelhet meg.
- 4 A rendeletet a továbbiakban egyszer módosították (e módosítás azonban a mi szakképzésünket nem érintette), így jelent meg a napjainkig, azaz 2012. augusztus 31-ig hatályos 25/2010. (V. 14.) OKM rendelet.
- 5 A szakképzési rendszer átalakítására, a gazdasági igényekkel való összehangolására vonatkozó koncepcióról szóló 1198/2011. (VI. 17.) Korm. határozat: http://www.njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=140638.204715 Ezt megelőzően már a 2012. január elsején életbe lépett 2011. évi CLXXXVII. szakképzési törvény is változtatott az OKJ tartalmára vonatkozó előírásokon.
- 6 Az átalakítási munkálatok során résztvevőként a Könyvtári Intézet hozzájutott valamennyi, a kormány számára készített előterjesztéshez, az átalakításra vonatkozó információk döntő többsége e dokumentumokon alapul.

IRODALOM

- Bartos É. 2006. A könyvtárosok jövője: a könyvtárosképzés jövője. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 53. évf. 9. szám. 404–408. p.
- Bényei M. (szerk.) 2011. A Magyar Könyvtárosok Egyesületének története 1935–2009. Budapest: MKE. 758 p.
- Bényei M. 2005. Nyitott kérdések a könyvtárosképzésben. = Könyvtári Figyelő, 15. (51.) évf. 1. szám. 13–18. p.
- Grebot Á.–Hangodi Á. 2008. Könyvtári és információs szakemberek kompetenciái, tulajdonságai, minősítési szintjei. = Könyvtári Figyelő, 18. (54.) évf. 1. szám. 22–34. p.
- Hangodi Á.–Törökné Jordán K. 2007. A könyvtárosok hétéves továbbképzése 2000–2006. A Könyvtári Intézet tapasztalatai. = Könyvtári Figyelő, 17. (53.) évf. 1. szám. 28–44. p.
- Pálvölgyi M. 2005. Az informatikus könyvtárosképzés helyzete és tendenciái. Veszélyek és lehetőségek. = Könyvtári Figyelő, 15. (51.) évf. 1. szám. 19–29. p.
- Szabó S. 1973. A könyvtárosi szakképesítést nem igénylő könyvtári munkakörök képzési problémái. = Könyvtári Figyelő, 19. évf. 1. szám. 50–56. p.

FORRÁSOK

- 150/1992. (XI. 20.) kormányrendelet a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvény végrehajtásáról a művészeti, a közművelődési és a közgyűjteményi területen foglalkoztatott közalkalmazottak jogviszonyával összefüggő egyes kérdések rendezésére: http://www.njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=17700.222324 [A letöltés ideje: 2012. augusztus 31.]
- 20/2008. (VII. 29.) OKM rendelet az oktatási és kulturális miniszter ágazatába tartozó szakképesítések szakmai és vizsgakövetelményeiről: http://www.njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=117139.167307 [A letöltés ideje: 2012. augusztus 31.]
- 30/2008. (XI. 24.) OKM rendelet az oktatási és kulturális miniszter hatáskörébe tartozó szakképesítések megszerzésére irányuló szakmai vizsga szervezésére feljogosított intézményekről: http://www.njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=117439.167924 [A letöltés ideje: 2012. augusztus 31.]
- 25/2010. (V. 14.) OKM rendelet az oktatási és kulturális miniszter ágazatába tartozó szakképesítések szakmai és vizsgakövetelményeiről: http://www.njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=117439.167924 [A letöltés ideje: 2012. augusztus 31.]
- Forgács A. (összeáll.) ISCED – Az oktatás egységes nemzetközi osztályozási rendszere: <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=iskolarendszerek-forgacs-isced> [A letöltés ideje: 2012. augusztus 31.]

Bartos Éva–Hangodi Ágnes